

УДК 658.012.1

Г. М. Терен,

к. е. н., асистент кафедри обліку, аналізу і аудиту,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

СИСТЕМА МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ АНАЛІЗУ ЛІКВІДНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

H. Teren,

PhD (Econ.), assistant of the department of accounting, audit and economic analysis,

Chernivtsi National University named Yuri Fedkovich, Chernivtsi

SYSTEM OF METHODOLOGICAL ELEMENTS OF THE ANALYSIS OF LIQUIDITY OF AN AGRICULTURAL ENTERPRISE

У статті обґрунтовано систему методологічних елементів аналізу ліквідності підприємства, яка розкриває логіку процесу аналізу. Уточнено мету і виділено завдання аналізу ліквідності. З'ясовано, якою повинна бути періодичність здійснення аналітичних оцінок. Виділено об'єкти та систематизовано показники аналізу ліквідності сільськогосподарського підприємства. Систематизовано фактори, які впливають на ліквідність підприємства на основі чого побудовано факторну модель ліквідності підприємства.

З метою системного відображення способів і методів аналізу ліквідності їх розмежовано за процесами оцінки, діагностики (факторного аналізу) і прогнозування рівня ліквідності підприємства. У дослідженні конкретизовано джерела вхідної та вихідної інформації.

Запропонований підхід дає можливість здійснювати аналіз ліквідності з урахуванням умов внутрішнього і зовнішнього середовища, можливостей аналітичного інструментарію та потреб конкретних користувачів інформації.

This article is a summary of the methodological elements of the analysis of liquidity of the company, which is explaining the logical process of the liquidity analysis. The aim and the target of analysis of liquidity is there. The sequence of the analysis marks are established. Objects and systematic indicators of the agricultural company liquidity analysis are clearly separated. The factors affecting the liquidity of the company are systemized and the base is build using a fractured model of company's liquidity.

To systematize the impression of the type and methods liquidity analysis they are separated by the process of the marks diagnosis (factor analysis) and planning of the level of liquidity of the company. This analysis have structured sources of the incoming and oncoming information.

Mentioned earlier method is able to make analysis liquidity, taking to account conditions of inside and outside environment ability of analytic instrumental and needs of the users of this information.

Ключові слова: ліквідність, аналіз, мета, завдання, показники, фактори, методи.

Key words: liquidity, analysis, the purpose, problems, indexes, factors, methods.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ефективність функціонування підприємств у сучасному бізнес-середовищі забезпечується прийняттям виважених управлінських рішень у сфері використання фінансово-економічних ресурсів, формування маркетингової політики та політики партнерських взаємовідносин, розробки стратегії підприємства [1, с. 41].

Результативність управлінської діяльності залежить від того, на скільки забезпечене своєчасне, повне й достовірне відображення реальних подій, фактів, процесів, на скільки глибоко пізнано закономірність їх формування, що є надійною передумовою передбачення майбутнього розвитку керованого об'єкта [2].

Відповідно, об'єктивність та обґрунтованість управлінських рішень залежить від повноти задоволення інформаційних потреб

суб'єктів їх прийняття, тобто від рівня інформаційного забезпечення управління, вагомою складовою якого є аналітичне забезпечення. Якість інформації, яку отримують за результатами аналізу ліквідності визначається якістю його методологічних елементів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання щодо формування системи методологічних елементів аналізу діяльності підприємства знайшло своє відображення у працях А.Т. Гіляровської [3], Н.Б. Кащенко [1], Т.М. Ковальчук [4], А.В. Кулик [5], В.К. Савчука [2]. Високо оцінивши праці науковців, вважаємо за необхідне конкретизувати методологічні елементи аналізу ліквідності підприємства.

Рис. 1. Система методологічних елементів аналізу ліквідності

Джерело: сформовано автором.

ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Завданням статті є обґрунтування методологічних елементів аналізу ліквідності, що є однією з передумов підвищення результативності аналітичної функції в системі управління підприємством.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результативність аналізу ліквідності як процесу проявляється в задоволенні інформаційних потреб користувачів аналітичної інформації. Усі користувачі інформації аналізу ліквідності поділяються на дві групи: внутрішні і зовнішні. До внутрішніх належать власники, управлінський персонал і працівники підприємства. До зовнішніх користувачів належать ті, які мають прямий фінансовий інтерес, не мають прямого фінансового інтересу і без фінансового інтересу. Зовнішні користувачі з прямим фінансовим інтересом — це дійсні та потенційні інвестори, постачальники, замовники, покупці, банківські й небанківські кредитні установи. Користувачі, які не мають прямого фінансового інтересу, — органи фіскальної служби, органи державних цільових фондів, учасники фондового і товарних ринків. Користувачі без фінансового інтересу — органи Державної служби статистики, аудиторські фірми, фінансові аналітики і радники, судові органи.

Кожна група користувачів вирізняється потребами інформації про рівень та динаміку ліквідності підприємства. Так, внутрішніх користувачів (керівників, менеджерів) цікавить інформація, необхідна для прийняття рішень у сфері управління ліквідністю підприємства, адже оптимальний рівень ліквідності забезпечує в кінцевому результаті досягнення стратегічних цілей діяльності. Інтереси зовнішніх користувачів інформації про ліквідність підприємства є більш різнобічними. Постачальників і покупців ліквідність цікавить з позицій впевненості у виконанні угод. Для органів фіскальної служби важливим є питання вчасної сплати податків і обов'язкових платежів. Інвесторам інформація про ліквідність потрібна в контексті інвестиційної привабливості. Залучення інвестицій для сільськогосподарських підприємств є складним питанням: з одного боку, низька прибутковість галузі зумовлює нестачу власних коштів на оновлення технічної бази (зовнішні інвестиції є органічно необхідними), а з іншого — низька прибутковість є одним з факторів, що відлякує інвесторів. Банки та небанківські кредитні установи оцінюють ліквідність підприємства з позиції надійності кредитування. Важливість позитивного рішення з боку кредитних установ, полягає в тому, що підприємства сільського господарства, внаслідок сезонності отримання доходів, протягом року потребують

залучення короткострокових кредитів для забезпечення фінансування безперебійного сільськогосподарського виробничого процесу.

Дієвість та корисність аналізу ліквідності як методологічної основи прийняття рішень визначається складом його методологічних елементів (системи засобів пізнання, прийомів і операцій уявного відтворення досліджуваного об'єкта) (рис. 1).

Головними методологічними елементами аналізу ліквідності є: мета і завдання аналізу, періодичність здійснення аналітичних оцінок, об'єкти, показники, фактори, методи, джерела вхідної інформації, суб'єкти і носії вихідної інформації.

Конкретні користувачі аналітичних даних визначають свою мету аналізу ліквідності. Для внутрішніх користувачів метою є інформаційно-аналітичне забезпечення розробки і прийняття управлінських рішень щодо оптимального рівня ліквідності, а для зовнішніх — оцінка впевненості співпраці з підприємством. Тобто мета аналізу ліквідності полягає у тому, щоб на основі системи інформації про об'єктивні і суб'єктивні фактори, які визначають рівень ліквідності підприємства, здійснити своєчасну і реальну її оцінку, діагностику відхилення від регламентованого рівня, пошук резервів підвищення рівня ліквідності для зменшення ризику, пов'язаного з прийняттям управлінських рішень.

Оскільки інформація про ліквідність підприємства цікавить широке коло користувачів і кожен з них має свої інтереси, то це є причиною широкого спектру завдань аналізу ліквідності:

1. Оцінка міри ліквідності активів (класифікація активів з урахуванням особливостей сільськогосподарської діяльності; оцінка ліквідності окремих груп активів; визначення питомої ваги груп ліквідних активів у складі майна підприємства).

2. Оцінка рівня ліквідності балансу (складання балансу ліквідності; оцінка динаміки платіжного надлишку (нестачі) по кожній з нерівностей балансу ліквідності).

3. Оцінка ліквідності підприємства (розрахунок показників ліквідності; визначення динаміки їх зміни; оцінка ступеня відповідності показників ліквідності цільовим (нормативним) значенням; визначення міри фінансової гнучкості підприємства).

4. Виявлення факторів, що зумовлюють ліквідність сільськогосподарського підприємства та постійний їх моніторинг.

5. Дослідження причинно-наслідкової зв'язків, тобто розрахунок впливу на рівень ліквід-

ності факторів прямого (детермінованого та стохастичного) й опосередкованого характеру.

6. Ідентифікація потенційних можливостей з метою їх використання та загроз з метою їх усунення.

7. Прогнозування ліквідності (прогнозування ліквідності підприємства на основі прогнозування зміни факторів прямого та опосередкованого впливу).

8. Прогнозування зміни фінансового стану в результаті зміни рівня ліквідності підприємства.

9. Синтез факторів підвищення ліквідності (пошук шляхів зростання ліквідності активів, досягнення оптимального рівня ліквідності балансу та підприємства).

Мета і завдання аналізу визначають періодичність проведення аналітичних оцінок. Як стверджує Т.М. Ковальчук, за основу визначення періодичності аналітичних оцінок потрібно брати не кількісні параметри, а результативні. Результати аналізу мають забезпечувати можливість оперативно регулювати господарські процеси з метою досягнення якісного впливу [4, с. 112]. Тобто залежно від мети аналізу ліквідності він може охоплювати проміжки часу від 1 дня (оперативний аналіз платоспроможності) до 10 років і більше (трендовий аналіз з метою прогнозування рівня ліквідності).

У процесі проведення аналізу важливим є визначення об'єкта дослідження. Об'єкт — це те, на що спрямовується процес пізнання, тобто це пізнана дійсність, що існує поза свідомістю людини і не залежить від неї. Об'єктами аналізу ліквідності є активи підприємства та джерела їх формування, фінансові та грошові потоки, стан і рух яких визначають міру ліквідності підприємства; підприємство як відкрита соціально-економічна система. При цьому варто зауважити, що фінансові та грошові потоки дають інформацію про рух майна і джерел його утворення, тобто відображають їх зміни у часі. Тому необхідним є уточнення того, що для оцінки ліквідності підприємства об'єктами дослідження виступають активи та джерела їх утворення, а для діагностики і прогнозування — фінансові й грошові потоки.

При визначенні ліквідності підприємства як об'єкта аналізу необхідно розглядати її як сукупність аспектів та ознак, які деталізуються доти, доки не будуть безпосередньо представлені у вигляді показників. "Таким чином, формальна модель перетвориться в логічну і обґрунтовану систему показників ліквідності, які необхідно і достатньо характеризують сам

Рис. 2. Факторна модель ліквідності підприємства

Джерело: розробка автора.

об'єкт дослідження, що забезпечить узгодженість теорії та методології аналізу" [5, с. 315].

Слушно зауважує Л.Т. Гіляровська, що показники для аналізу мають бути не набором, а системою. Це означає, що вони повинні: не суперечити один одному; не дублюватися; відображати найбільш суттєві сторони досліджуваних процесів і явищ [3, с. 264—265]. Тобто система показників аналізу повинна складатися з показників ліквідності, які дають можливість сформулювати цілісне уявлення про рівень ліквідності підприємства.

Система показників аналізу ліквідності складається з трьох підсистем [6]:

1. Показники ліквідності активів.
2. Показники ліквідності балансу.
3. Показники ліквідності підприємства.

Для забезпечення результативності аналізу ліквідності недостатньо тільки оцінки її рівня, важливо виявити фактори зміни ліквідності підприємства (рис. 2).

Т.М. Ковальчук зазначає, що між показниками і факторами немає чіткої межі, їх місце визначене лише для даного конкретного випадку. При зміні цілей, об'єкта аналізу, часу здійснення аналітичних оцінок вони постійно міняються місцями: те, що в даний момент або тут є показником, стає після перебігу даного моменту або там фактором і навпаки [4, с. 110].

Якість і своєчасність аналітичних оцінок залежить від професійної підготовки та особистісних характеристик суб'єктів аналізу. Суб'єктами аналізу ліквідності є безпосередні вико-

навці аналітичних робіт. Це можуть бути особи, уповноважені на те користувачами, або ж самі користувачі інформації про ліквідність підприємства.

Економічний аналіз досліджує господарські процеси через систему інформації, аналітичний процес складається із ряду аналітичних операцій над інформацією з метою вироблення управлінських рішень, тобто він є інформаційним [4, с. 133], а результати аналізу залежать від якості вхідної інформації. Джерелами вхідної інформації аналізу ліквідності є: фінансова звітність підприємства (баланс (звіт про фінан-

совий стан), звіт про рух грошових коштів, звіт про фінансові результати (звіт про прибутки і збитки)), дані фінансового й управлінського обліку, планова і нормативна, внутрішня та зовнішня позаоблікова інформація. Отримана інформація підлягає обробці науково обґрунтованими способами, здатними забезпечити неперервне і системне дослідження об'єкта.

Сукупність способів, які забезпечують найбільш доцільну обробку аналітичної інформації, формують методіку аналізу [4, с. 112]. Методика аналізу залежить від мети та завдань, що постають перед аналітичним дослідженням. Оскільки в ході аналізу ліквідності здійснюються оцінка, діагностика (факторний аналіз) і пошук резервів підвищення рівня ліквідності підприємства, то системне відображення способів і методів можна реалізувати розмежувавши їх за цими процесами.

При оцінці ліквідності використовують традиційні способи аналізу: абсолютні, відносні та середні величини, порівняння, групування, деталізація, балансовий та графічний спосіб. Важливо на цьому етапі провести горизонтальний, вертикальний і трендовий порівняльний аналіз. Горизонтальний порівняльний аналіз використовують для визначення абсолютних і відносних відхилень фактичного рівня показників від базового. Вертикальний порівняльний аналіз потрібний для вивчення структури активів і джерел їх формування шляхом розрахунку питомої ваги груп активів і пасивів у загальному підсумку балансу, а також для вияв-

лення співвідношення частин між собою. За допомогою трендового аналізу вивчають відносні темпи зростання та приросту показників ліквідності за ряд років до рівня базового року.

При проведенні діагностики досліджують причинно-наслідкові зв'язки між ліквідністю та факторами, що її зумовлюють. Для вимірювання впливу факторів, за наявності функціонального зв'язку між результативними показниками і факторами, використовують способи детермінованого факторного аналізу, до яких належать: метод ланцюгових підстановок; метод абсолютних різниць; метод відсоткових різниць; метод відносних різниць; інтегральний спосіб; індексний спосіб; метод пропорційного ділення та пайової участі. За наявності неповного зв'язку між результативним показником і факторами, вплив факторів досліджують за допомогою способів стохастичного аналізу (кореляційного, регресійного).

При прогнозуванні ліквідності в умовах невизначеності середовища важливими є способи економіко-математичного моделювання (регресійний аналіз, програмування, теорія ігор) та евристичні методи (Дельфі, метод "мозкового штурму", "морфологічний ящик", прийом контрольних запитань). За умови наявності стійких тенденцій зміни показників ліквідності, для прогнозування використовують способи екстраполяції (рухомого середнього, експоненційного згладжування).

Раціональність побудови методик аналізу визначає корисність результатів аналітичного процесу. Результати аналізу повинні відповідати потребам користувачів і характеризуватися ефективністю, конкретністю, точністю, об'єктивністю, конструктивністю, доступністю, зрозумілістю, стислістю, своєчасністю подання, завершеністю та реальністю. Вони мають бути представлені у зручній для використання текстовій (пояснювальні записки, довідки, висновки) або безтекстовій (аналітичні таблиці, графіки, діаграми) формі.

ВИСНОВКИ

З метою цілісного відображення процесу аналізу ліквідності обґрунтовано систему його методологічних елементів, яка розкриває логіку аналізу ліквідності на основі уточнення та взаємного узгодження: мети і завдань аналізу, періодичності здійснення аналітичних оцінок, об'єктів, показників, факторів, методів аналізу, суб'єктів, джерел вхідної та вихідної інформації. Розроблений підхід дає можливість здійснювати аналіз ліквідності з урахуванням умов внутрішнього і зовнішнього середовища,

можливостей аналітичного інструментарію та потреб конкретних користувачів інформації.

Література:

1. Кащенко Н.Б. Методика економічного аналізу: сутність та елементи / Н.Б. Кащенко, О.В. Цуканова, Н.М. Гаркуша // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. — 2014. — Вип. 1. — С. 40—51.
2. Савчук В.К. Аналітичний моніторинг ринку / В.К. Савчук // Моніторинг біржового ринку. — 2014. — № 3. — С. 10—15.
3. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности / Л.Т. Гиляровская [и др.]. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 360 с.
4. Ковальчук Т.М. Оперативний аналіз в управлінні агропромисловим виробництвом: монографія / Т.М. Ковальчук. — К.: ІАЕ. — 2001. — 520 с.
5. Кулик А.В. Проблеми організації та методики аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств / А.В. Кулик // Економіко-математичне моделювання соціально-економічних систем: зб. наук. пр. МННЦ ІТіС. — К.: — 2009, Вип. 14. — С. 300—332.
6. Терен Г.М. Система показників аналізу ліквідності підприємства / Г.М. Терен // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 8. — С. 36—41.

References:

1. Kaschena, N. B. Tsukanova, O. V. and Harkusha, N. M. (2014), "Methodology of economic analysis: essence and elements", *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*, vol. 1, pp. 40—51.
 2. Savchuk, V. K. (2014), "Analytical market monitoring", *Monitorynh birzhovoho rynku*, vol. 3, pp. 10—15.
 3. Giljarovskaja, L. T. (2006), *Kompleksnyj jekonomicheskij analiz hozhajstvennoj dejatel'nosti* [Complex economic analysis of economic activity], Prospekt, Moskva, Rossija.
 4. Kovalchuk, T. M. (2001), *Operativnyi analiz v upravlinni ahropromyslovym vyrobnytstvom: monohrafiia* [The operational analysis in the management of agro-industrial production: monograph], IAE, Kyiv, Ukraina.
 5. Kulyk, A. V. (2009), "Problems of organization and methodology of analysis of liquidity and solvency of enterprises", *Ekonomiko-matematychne modeliuvannia sotsial'no-ekonomichnykh system*, vol. 14, pp. 300—332.
 6. Teren, H. M. (2016), "Scorecard of the liquidity of an enterprise system", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 8, pp. 36—41.
- Стаття надійшла до редакції 30.10.2017 р.*